

Zpráva

o průzkumu kuřáctví

v VIII. a IX. třídách základních škol

v Kostelci nad Orlicí a Týništi nad Orlicí

v roce 2005

Motto:

Program Zdraví pro všechny v 21. století „ZDRAVÍ 21“ – cíl 12.1.5. – přispět k preventivnímu působení zaměřenému na zvýšení informovanosti široké veřejnosti o rizicích kouření pro zdraví, na změnu postojů a chování ve prospěch zdravého způsobu života.

Zpracovala: Dagmar Serbousková - Zdravotní ústav se sídlem v Hradci

Králové, pobočka Rychnov nad Kněžnou

Grafická úprava: Běla Kovaříčková – Městský úřad Kostelec nad Orlicí, odbor sociálních věcí

Vyhotoveno: 1. června 2005

Zpráva

o výsledku průzkumu kuřáctví na základních školách v Kostelci nad Orlicí a Týništi nad Orlicí

Období realizace: březen až květen 2005

Cílová skupina: 296 žáků 8. a 9. tříd základních škol v Kostelci n. Orl. a Týništi n. Orl., , věk převážně 13-15 let

Realizátor: Zdravotní ústav se sídlem v Hradci Králové, pobočka Rychnov n. Kn. za finanční a materiální podpory Města Kostelec nad Orlicí. Finanční dotací podpořil tento projekt Královéhradecký kraj.
Realizátor: Dagmar Serbousková,
oddělení podpory zdraví ZÚ Rychnov n. Kn.
Gestor: MUDr. Marta Tmějová, náměstek ředitele Zdravotního ústavu Hradec Králové

1. Úvod:

Malý místní průzkum výskytu kuřáctví u dětí ve dvou venkovských sídlech byl proveden s cílem porovnat celostátní údaje o výskytu kuřáctví u dětí se stavem na území obce s rozšířenou působností Kostelec nad Orlicí, která o takové informace projevila zájem.

2. Porovnání:

V České republice kouří podle některých průzkumů polovina dětí navštěvujících základní školu. Průzkum v Kostelci n. Orl. a Týništi n. Orl. přinesl údaj o tom, **že v osmých a devátých třídách kouří opakovaně 29,4 % chlapců a dívek, podrobnější informace uvádíme v tabulkové části.** Na základě zjištěných informací však je možné, že procento zjišťované v rámci celé základní školy by bylo jiné, liší se pravděpodobně také v každé třídě i v rámci stejné věkové kategorie. Zároveň byly prezentovány údaje, že přibližně 20 dětí kouřilo opakovaně již dříve (např. před rokem po dobu jednoho až dvou let). Samy však přestaly ne snad z důvodu tlaku okolí, ale spíše v důsledku vlastního rozhodnutí učiněného v průběhu dospívání, úspory peněz i z důvodu nedůstojného způsobu obstarávání cigaret (závislost na starších kamarádech, chvílky strachu při nákupu).

Částečně zde podle jejich vyjádření zapůsobilo také ztotožnění se s hrozbou zdravotních rizik, kterou jsou sami schopni uznat a liší se podle rodinného prostředí a individuálních zkušeností.

3. Průběh:

Respondenty tvořilo 296 dětí (počet přítomných ve dnech průzkumu) ze 13 osmých a devátých tříd základních škol, z toho 156 dívek, to je 52,7 %. Rodiče žáků byli informováni o akci, požádání o podporu a souhlas s anonymním šetřením u jejich dětí dopisem zdravotního ústavu, pouze čtyři vyslovili nesouhlas snad z důvodu nepochopení záměru, jedna maminka napsala jako důvod „dcera nekouří“. Děti vyplnily anonymně dotazník vztahující se k jejich případnému kouření a osobně jej odevzdali ve zvláštní místnosti ve škole realizátorce průzkumu. Následoval krátký rozhovor o uvedených skutečnostech a individuálně formulované informace o rizicích kouření vzhledem k věku účastníků výzkumu i k dětem popsané rodinné anamnéze včetně odpovědí na otázky vztahující se ke kouření tabáku.

Přibližně 5x v každé třídě došlo také na otázky směřované ke kouření marihuany, z toho průměrně u 2 z těchto případů šlo spíše o hledání podpory vlastních odmítavých stanovisek. Pěti dětem v devátých třídách a 12 dětem v osmých třídách byly předán kontakt na poradnu pro odvykání kouření zdravotního ústavu, z toho 3 dívky se dostavily na první návštěvu, která byla rozšířena i o nácvik zvládnutí „chuti“ na cigaretu a skupinovou terapii (je těžké odhadnout, zda se dostaví na další návštěvu, kterých by mělo být v ideálním případě 6). U 3 dětí, které hovořily o převažujícím vztahu kouření k jejich nervozitě a přitom není pravděpodobné, že by navštívily poradnu (není v místě) byla ještě v průběhu rozhovoru ve škole zařazena ukázka relaxačních a dechových cvičení. Ve 3 případech dívky – masivní kuřačky – odmítly jakoukoliv radu či doporučení a jsou spokojeny se svým dá se již říci kuřáckým návykem, 5 dětí uvedlo jako jasný důvod svého nekouření zdravotní stav (problémy se srdcem, astma, alergie apod.) U všech dětí, které uvedly, že kouří „občas, svátečně“, byl rozhovor vlastně krátkou časovou intervencí chování adolescentů, u nichž by se mohlo kouření rozvinout do škodlivého návyku vzhledem k jejich biologickému věku.

5. Zajímavosti:

- 5 dětí uvedlo, že opakovaně kouří **m l a d š í** sourozenci
- 5 dětí uvedlo, že jeden z rodičů přestal kouřit, i když druhý kouří
- 1x zazněl dotaz dívky, jak odnaučit kouřit přítele (dospělého)
- 2x zazněl dotaz dívek, proč tuto práci děláme, ať se každý zařídí, jak chce...
- 1x uveden přístup rodičů, že souhlasí raději s kouřením dítěte a sami kouří, což vysvětlují případy rozvinutého alkoholismu v širší rodině
- děti, které opakovaně kouří, nejsou ve všech případech z rodin, kde kouří rodiče (podrobnější rozbor vzhledem k zaměření průzkumu nebyl proveden)
- v 10 případech je kouření dětí spojeno se sportovními akcemi!
- celkové zhodnocení míry rizikového chování mladých kuřáků nebylo provedeno pouze součtem bodového ohodnocení jednotlivých odpovědí podle metodiky Prof. MUDr. Drahoslavy Hrubé, CSc., z Ústavu preventivního lékařství MU Brno, ale komplexním posouzením ve vzájemném kontextu otázek a také s přihlédnutím k osobní prezentaci každého dítěte, která naznačila schopnost náhledu dospívajících účastníků průzkumu, u kterých nelze vždy příliš spoléhat na účinnou interakci s rodiči
- zkušenosti dětí potvrzují nepovzbudivý stav v dodržování zákonů ochraňujících před škodami způsobenými užíváním tabáku, alkoholu a jiných toxikománií: cigarety se mohou děti bez problémů koupit, nikdo z dětí nebyl účastníkem projednávání případu přestupku prodeje tabákových výrobků mladistvému či nezletilému
- rozhovory s dětmi přinesly řadu cenných podnětů pro používání slovníku a způsobu argumentace v primární prevenci pro tuto věkovou kategorii, intimita prostředí dovolovala použít i jiné prostředky – „šité na míru“ - než při hromadných programech
- školy budou s výsledky akce seznámeny, v jedné ZŠ projevilo vedení zájem i o diskusi o drogách obecně v pedagogickém sboru, aby působení učitelů bylo ve výrazové jednotě s preventivními pracovníky. V 8. třídách (žáci 9. tříd již školu opouštějí) proběhly ke Světovému dni bez tabáku (31.5.2005) diskuse, kde byly poskytnuty ještě další aktuální informace o problémech spojených s užíváním tabáku především z internetových zdrojů.

6. Závěr

Průzkum přinesl zajímavé informace o výskytu kuřáctví u dětí na základních školách. Pokud šly zobecnit a vypovídají o skutečnostech, které mají význam pro zaměření preventivních aktivit, jsou podrobnější komentáře k nim uvedeny v části 4. – Vybrané výsledky šetření. Výklad získaného přehledu musí být opatrný, nelze zcela vyloučit nepřesné nebo nepravdivé odpovědi. V některých bodech jsou údaje příznivější než uvádějí celostátní statistiky, při nízkém počtu respondentů je však nutné počítat se statistickou chybou malých čísel. **Důležitou součástí akce byla také osobní preventivní a intervenční činnost**, protože mohly být použity také formy selektivní a indikované prevence. Tato část byla doplněna oproti původní metodice na základě alarmujících zjištění v České republice, např. že 90 % nových kuřáků přibývá v současné době ve věku 12-14 let, že polovinu patnáctiletých je možné považovat za závislé na kouření tabáku, že každý den průměrně 100 dětí nastupuje cestu k možné závislosti na užívání tabáku. V této věkové skupině je rizikové opakované kouření i jedné cigarety týdně.

Poděkování

za spolupráci patří základním školám v Týništi n. OrL. a v Kostelci n. OrL. Díky pochopení vedení škol a učitelů mohl průzkum proběhnout v takovém rozsahu. Narušil školní práci v mnoha vyučovacích dnech, ale jiná možnost nebyla reálná. Je zřejmé, že školy program přijaly kladně i s ohledem na skutečnost, že učitelé nepodceňují výchovu ke zdraví, a přitom jsou si vědomi toho, že jejich působení je dobré doplnit aktivitami „zvenku“. Oblast, kam patří výchova ke zdraví, emoční a sociální rozvoj osobnosti a prevence závislosti, je široké a průřezové téma školních vzdělávacích programů.

Použité zdroje:

- www.nekurte.cz
- základ dotazníku: Metodické doporučení ke kuřáctví mladistvých, (Prof. MUDr. Drahošlava Hrubá, CSc. Ústav preventivního lékařství LF MU Brno – Informační bulletin „Tabák a zdraví“ I. Q 2003)

4. Statistická část - vybrané výsledky šetření

4.1. Počet zúčastněných dětí

Respondenti	Celkem	Počet zúčastněných dětí v Ko+Tý			
		chlapci	dívky	chlapci %	dívky %
VIII. třídy	170	77	93	45%	55%
IX. třídy	126	63	63	50%	50%
Celkem	296	140	156	47%	53%

4.2. Počet kouřících dětí

Celkem kuřáků		častěji kouří		Z kuřáků je svátečních		1-5 cigaret týdně	
87	29,4%	32	36,8%	55	63,2%	45	51,7%

Celkem kouří 38 dívek a 49 chlapců z VIII. a IX tříd základních škol.

Velmi reálně ohroženo vznikem závislosti na kouření tabáku je 32 dětí tj. 36,8%.

Celkem kouří v nejnižším týdenním množství (1-5 cigaret týdně) 45 dětí tj. 51,7% ze všech kouřících dětí, to znamená, že téměř polovina jich kouří víc.

Hodnocení je provedeno z malých čísel, ale i tak naznačuje, že i mezi VIII. a IX ročníkem došlo k mírnému poklesu méně kouřících, to znamená přesun části opakovaných kuřáků do vyšší týdenní spotřeby cigaret.

4.3. Kouření u dívek

	VIII. třídy (ze 45 kuřáků)		IX. třídy (ze 42 kuřáků)	
denně	4	8,9%	7	16,7%
občas, svátečně	20	44,4%	7	16,7%
celkem	24	53,3%	14	33,3%

Hodnocení tohoto údaje je možné vykládat tak, že dívky začínají kouřit častěji než chlapci (ve věku do VIII. třídy) a v IX. třídě naopak kouřit přestaly.

4.4. Jak často kouří dotázané děti

VIII. třídy (170 dotázaných)	tj. %	IX. třídy (126 dotázaných)	tj. %
denně	9	15	11,9%
několikrát týdně	5	2	1,6%
jednou týdně	0	1	0,8%
občas, svátečně	31	24	19,0%
Celkem	45	42	33,3%

4.5. Při kterých příležitostech kouří

Kouření na diskotéce	VIII. třídy		IX. třídy	
	14	8,2%	21	16,7%

Je otázkou, kdo je pořadatelem diskoték, že mají přístup děti do 15 let.

4.6. Kouření v rodině

Respondenti	Rodiče nekouří	Kouřící sourozenci
VIII. třídy	74	16
IX. třídy	72	12
Celkem	146	28

Celkem kouří někdo z rodičů v 50,7%, to znamená, že v polovině rodin žijí děti v prostředí, kde je tabák součástí životního stylu.

4.7. Doplnující údaje

Respondenti	Chce být nekuřákem		Chce více info o kouření	
VIII. třídy	110	64,7%	80	47,0%
IX. třídy	73	58,0%	10	8,0%
Celkem	183	61,8%	90	30,0%

U všech dětí bylo v rámci rozhovoru podpořeno stanovisko být nekuřákem, u IX. tříd jako příznivá chvíle pro takové rozhodnutí naznačen přechod na střední školu nebo učiliště jako nekuřák (akcent na tzv. včasné rozhodnutí jako dobrý výchovný postup).

Každý individuální pohovor byl doplněn doporučením a přáním, aby děti byly ve svém životě nekuřáky.

Pouze 61,8% dětí chce být nekuřákem (mezi nimi i současní kuřáci), ostatní své rozhodnutí chtějí odložit do dospělosti. Svědčí o tom, že značná část dětí (38,2%) vnímá obecný rozporuplný vztah dospělé společnosti k tabáku a považuje kouření za součást životního stylu.